

HENRI J. M. NOUWEN

NÁVRAT ZTRACENÉHO SYNA

PŘÍBĚH DVOU SYNŮ A JEJICH OTCE

Jeden člověk měl dva syny. Mladší z nich řekl otci: „Otče, dej mi z majetku podíl, který na mě připadá.“ On tedy rozdělil majetek mezi ně. Netrvalo dlouho a mladší syn sebral všechno, odešel do daleké země a tam svůj majetek rozmařilým životem promarnil.

Když všechno utratil, nastal v té zemi velký hlad a on začal mít nouzi. Šel a uchytil se u jednoho hospodáře v té zemi. Ten ho poslal na pole pást vepře. Rád by utišil hlad lusky, které žrali vepři, ale nikdo mu je nedával. Tu šel do sebe a řekl: „Kolik nádeníků mého otce má nadbytek chleba, a já tady hynu hladem! Vstanu a půjdu k svému otci a řeknu mu: Otče, zhřešil jsem proti Bohu i proti tobě. Už si nezasloužím, abych se nazýval tvým synem. Vezmi mě jako jednoho ze svých nádeníků!“ Vstal a šel k svému otci.

Když byl ještě daleko, otec ho uviděl a pohnut soucitem přiběhl, objal ho a políbil. Syn mu řekl: „Otče, zhřešil jsem proti Bohu i proti tobě. Už si nezasloužím, abych se nazýval tvým synem.“ Ale otec nařídil svým služebníkům: „Honem přineste nejlepší šaty a oblečte ho, dejte mu

na ruku prsten a obuv na nohy! Přiveďte vykrmené tele a zabijte ho! A hodujme a veselme se, protože tento můj syn byl mrtev, a zase žije, byl ztracen, a je zas nalezen!“ A začali se veselit.

Jeho starší syn byl právě na poli. Když se vracel a byl už blízko domu, uslyšel hudbu a tanec. Zavolal si jednoho ze služebníků a ptal se ho, co to znamená. On mu odpověděl: „Tvůj bratr se vrátil a tvůj otec dal zabít vykrmené tele, že se mu vrátil zdravý.“ Tu se starší syn rozzlobil a nechtěl jít dovnitř. Jeho otec vyšel a domlouval mu. Ale on otci odpověděl: „Hle, tolik let už ti sloužím a nikdy jsem žádný tvůj příkaz nepřestoupil. A mně jsi nikdy nedal ani kůzle, abych se poveselil se svými přáteli. Když ale přišel tenhle tvůj syn, který prohýřil tvůj majetek s nevěstkami, dals pro něj zabít vykrmené tele!“ Otec mu odpověděl. „Dítě, ty jsi pořád se mnou a všechno, co je moje, je i tvoje. Ale máme proč se veselit a radovat, protože tento tvůj bratr byl mrtev, a zase žije, byl ztracen, a je zase nalezen“ (Lk 15,11-32).

PROLOG: SETKÁNÍ S OBRAZEM

Plakát

Zdánlivě bezvýznamné setkání s výjevem z Rembrandtova obrazu *Návrat marnotratného syna* dalo do pohybu dlouhé duchovní dobrodružství. Přivedlo mě k novému chápání mého povolání a dalo mi novou sílu je žít. V jádru tohoto dobrodružství se prolíná trojí téma: obraz ze 17. století a umělec, který jej namaloval, biblické podobnosti z 1. století po Kristu a člověk z 20. století, který hledá smysl života.

Příběh začíná na podzim 1983 ve vesnici Trosly ve Francii, kde jsem trávil několik měsíců v komunitě Archa, která poskytuje domov lidem s mentálním postižením. Archu založil v roce 1964 Kanadčan Jean Vanier a Trosly je první z více než devadesáti podobných komunit, které se nyní nacházejí po celém světě.¹

¹ V roce 2019 je takových komunit ve světě už více než sto padesát, z toho jen ve Francii třicet pět; od roku 2018 vznikají komunity Archy i u nás v České republice (pozn. redakce).

Jednoho dne jsem se vypravil navštívit přítelkyni Simone Landrienovou, která pracuje v malém administrativním centru komunity. Když jsme si povídali, upoutal mě velký plakát, který visel na dveřích. Viděl jsem na něm muže v dlouhém rudém plášti, jak se něžně dotýká ramen rozcuchaného chlapce, který před ním klečí. Nemohl jsem od toho výjevu odtrhnout oči. Byl jsem fascinován důvěrným vztahem těch dvou postav, vřelým šarlatovým tónem mužova pláště, zlatavou barvou chlapcovy tuniky i tajemným světlem, které je obklopovalo. Ale nejvíc mě přitahovaly ty ruce – ruce starce, jež se dotýkaly chlapcových ramen. Zasáhly mě na místě, kam se zatím nikdo nedostal.

Když jsem si uvědomil, že poslouchám jen roztržitě, řekl jsem Simone: „Pověz mi něco o tom plakátu!“ Řekla mi: „Aha, to je reprodukce Rembrandtova *Marnotratného syna*. Líbí se ti?“ Zíral jsem na ten plakát a vyhrkl: „Je nádherný... překrásný! Nutí mě smát se i plakat zároveň... Nedokážu říct, co cítím, když se na něj dívám, ale hluboce se mě dotýká.“ Simone řekla: „Možná by sis měl sehnat reprodukcí. Dostaneš ji v Paříži.“ „Ano, musím si ji opatřit,“ odpověděl jsem.

Když jsem poprvé spatřil *Marnotratného syna*, právě jsem dokončil vyčerpávající šestitýdenní přednáškové turné po Spojených státech. Navštěvoval jsem křesťanské komunity a vyzýval je, aby všemi dostupnými prostředky

pomohly zabránit násilí a válce ve Střední Americe. Byl jsem z toho k smrti unavený, tak unavený, že jsem se sotva hýbal. Byl jsem ustaraný, cítil jsem se osamělý, neklidný a velmi vyprahlý. Při tom turné jsem se cítil jako silný bojovník za spravedlnost a mír, schopný čelit temnému světu bez záchrany strachu. Ale když vše skončilo, cítil jsem se zranitelný jako dítě, které by se nejraději ukrylo v matčině klíně a plakalo. Jakmile skončilo jásání či nadávání zástupů, prožíval jsem ničivou osamělost. Tehdy jsem mohl snadno podlehnout svůdným hlasům, které mi lacino slibovaly emoční i fyzické odpočínutí.

A právě v takovém rozpoložení jsem se poprvé setkal s Rembrandtovým *Marnotratným synem* na dveřích Simoniny kanceláře. Srdce ve mně poskočilo, když jsem ho spatřil. Po dlouhé době, kdy jsem byl neustále vydán napospas davům, vyjadřovalo něžné objetí otce se synem vše, po čem jsem v tu chvíli toužil. Byl jsem skutečně tímto synem, unaveným dlouhým putováním: chtěl jsem, aby mě někdo objal, hledal jsem domov, kde bych se mohl cítit v bezpečí. Byl jsem právě takovým synem, který se vrací domů – to byly veškeré mé ambice. Příliš dlouho jsem se potloukal z místa na místo, abych burcoval druhé, zapřísahal je, napomínal a utěšoval. Teď jsem si přál jen bezpečně spočinout na místě, kam patřím a kde bych se mohl cítit doma.

V následujících měsících a letech se toho událo opravdu hodně. I když mě opustila ta nesmírná únava a já se vrátil k obvyklému životu plnému vyučování a cestování, Rembrandtovo objetí mi zůstalo vtištěno do duše daleko hlouběji než jakýkoli jiný výraz emoční podpory. Přivedlo mě do kontaktu s něčím v mém nitru, co naprosto přesahuje všechny úspěchy i neúspěchy pracovního života; s něčím, co představuje neustálou touhu lidského ducha, touhu po konečném návratu, po absolutním pocitu bezpečí a trvalém domově. Zatímco jsem se stýkal s mnoha lidmi, pracoval na mnoha projektech a objevoval se na mnoha místech, motiv návratu marnotratného syna domů zůstával stále se mnou a získával čím dál větší význam v mém duchovním životě. Jako by se prohlubovala a sílila má touha po trvalém domově, kterou ve mně probudil Rembrandtův obraz; jako by se malíř sám stal mým věrným přítelem a průvodcem.

Dva roky poté, co jsem poprvé spatřil plakát s Rembrandtovým obrazem, jsem se vzdal postu docenta na Harvardu a vrátil se do komunity Archa v Trosly, kde jsem pak zůstal celý rok. Potřeboval jsem zjistit, zda nejsem povolán k životu s lidmi s mentálním postižením v jedné z jejich komunit. Během tohoto přechodného roku jsem se cítil být Rembrandtovi a jeho *Marnotratnému synu* opravdu nablízku. Ostatně hledal jsem nový domov; a zdálo se, že mi v tom byl dán můj holandský

krajan za zvláštního průvodce. Ještě než uběhl rok, rozhodl jsem se, že se Archa stane mým novým domovem. Vstoupil jsem do její komunity Daybreak v Torontu.

Obraz

Krátce předtím, než jsem odjížděl z Trosly, mě můj přítel Bobby Massie a jeho žena Dana Robertová pozvali, abych s nimi cestoval do Sovětského svazu. Okamžitě mě napadlo: „Teď uvidím můj obraz ve skutečnosti!“ Jakmile jsem se začal zajímat o toto velkolepé dílo, zjistil jsem, že je v roce 1766 zakoupila Kateřina Veliká pro Ermitáž v Petrohradu a že se tam nachází doposud. Nikdy se mi ani nesnilo, že bych obraz mohl vidět tak brzy. I když jsem se vždycky toužil podívat do země, která celoživotně tolik ovlivnila mé myšlení i emoce, nyní to bylo zcela vedlejší ve srovnání s tím, že budu mít možnost sedět před obrazem, jenž mi zjevil nejhlubší tužbu mého srdce.

Jakmile jsem se vydal na cestu, věděl jsem, že mé rozhodnutí vstoupit do Archy a návštěva Sovětského svazu spolu těsně souvisejí. Pojítkem mezi nimi byl zcela jistě Rembrandtův *Marnotratný syn*. Nějak jsem cítil, že až ten obraz spatřím, otevře se mi tajemství „návratu domů“ zcela novým způsobem.

1.

REMBRANDT A MLADŠÍ SYN

Rembrandt namaloval *Marnotratného syna* krátce před svou smrtí. Pravděpodobně to bylo jedno z jeho posledních děl. Čím víc jsem hleděl na obraz a četl o něm, tím víc jsem v něm viděl umělcovo konečné zúctování s jeho životem, zmítaným bouřemi a plným utrpení. Obraz *Marnotratný syn* – spolu s nedokončeným obrazem *Simeon s Ježíškem* – nám vyjevuje, jak malíř vnímal vlastní stárnutí, při němž se snoubí slábnoucí fyzický zrak a hluboké vnitřní vidění. Způsob, jakým starý Simeon drží křehké dítě, ale i ten, jakým stárnoucí otec objímá svého vyčerpaného syna, odhalují vnitřní vidění, které nám připomíná Ježíšův výrok k učedníkům: „Blahoslavené oči, které vidí, co vy vidíte!“ (Lk 10,23). Jak Simeon, tak otec vracejícího se syna *v sobě* nesou ono tajemné světlo, jehož prostřednictvím nahlízejí všechno kolem sebe. Je to vnitřní světlo, ukryté v hloubce jejich nitra, jež vyzařuje všeprostopující něžnou krásu.

Toto vnitřní světlo však zůstávalo dlouho skryté. Pro Rembrandta bylo po mnoho let nedosažitelné. Objevil jej v sobě až postupem času, skrze mnohá utrpení, a díky

tomu jej dokázal vidět i v postavách, které maloval. Dříve než se připodobnil k otci, byl Rembrandt mnohá léta pyšný mladý muž, který „sebral všechno, odešel do daleké země a tam svůj majetek ... promarnil“ (Lk 15,13).

Hluboce niterné autoportréty, které Rembrandt namaloval ve svém stáří, nám vysvětlují, proč byl schopen namalovat prozářeného otce a starce Simeona. Při pohledu na ně však nesmíme zapomenout, že mladý Rembrandt měl všechny vlastnosti marnotratného syna: byl drzý, sebejistý, rozhazovačný, smyslný a velmi arogantní. Když mu bylo třicet, namaloval sám sebe a svou první ženu Saskii jako ztraceného syna v nevěstinci. V tomto díle není nic niterného. Opilý, s pootevřenými ústy a vilným pohledem hledí s pohrdáním na ty, kdo si prohlížejí jeho portrét. Jako by říkal: „Není to zábava?!“ Pravicí zdvihá poloprázdný pohár a levicí se dotýká dolní části zad své dívky, v jejichž očích není o nic méně chťice než v těch jeho. Rembrandtovy dlouhé, kudrnaté vlasy, sametový klobouk s ohromným bílým pérem a kord se zlatým jílcem v kožené pochvě, který má zavěšen na zádech, nenechávají nikoho na pochybách o jeho záměrech. Splývající závěs v pravém horním rohu dokonce připomíná některý z nevěstinců ve vykřičené čtvrti Amsterodamu. Když si upřeně prohlížím tento smyslný autoportrét mladého Rembrandta coby marnotratného syna, mohu jen těžko uvěřit, že je to týž muž, jenž se

o třicet let později namaloval s očima pronikajícíma tak hluboko do skrytých tajemství života.

Přesto všichni životopisci popisují Rembrandta jako pyšného mladíka, který je přesvědčen o své genialitě a dychtí poznat vše, co mu svět může nabídnout. Je to extrovert, který miluje luxus, ale je lhostejný až bezcitný ke svému okolí. Bezpochyby ho zajímaly hlavně peníze. Hodně vydělával, hodně utrácel a o hodně jich přišel. Spoustu energie vyplýval na vleklé soudní spory, týkající se finančního vypořádání a procedur osobního bankrotu. Autoportréty, které namaloval krátce před třicítkou a bezprostředně po ní, nám ukazují Rembrandta jako muže hladovějícího po slávě a potlesku, muže, který si liboval v extravagantním oblečení, dával přednost zlatým řetězům před tradičním bílým okružím, nosil cizokrajné klobouky, barety, helmy a turbany. I když lze takové oblékání vysvětlit jen jako předvádění malířských technik, probleskuje v něm též jeho arogance, kterou se snaží tlumit pouze před svými mecenáši.

Avšak po krátkém období úspěchů, popularity a bohatství následovala doba smutku, neštěstí a pohrom. Kdybych se snažil shrnout všechna neštěstí Rembrandtova života, bylo by to nad lidské síly. Tato neštěstí se však příliš neliší od těch, která potkala marnotratného syna. V roce 1635 mu zemřel syn Rumbartus, v roce 1638 následovala první dcera Cornelia, krátce po ní v roce 1640

druhá dcera Cornelia. Jeho žena Saskia, kterou miloval, až zbožňoval, zemřela v roce 1642. Rembrandt zůstal sám s devítiměsíčním synem Titem.

Po Saskiině smrti byl jeho život poznamenán nespočetnými bolestmi a problémy. Nešťastný poměr s Titovou chůvou Geertje Dirxovou skončil žalobami a nakonec umístěním Geertje do jakéhosi útulku. Poté následoval stabilnější svazek s Hendrikje Stoffelsovou, jež mu porodila syna, který zemřel v roce 1652, a dceru Corneliu – jediné z jeho dětí, které ho přežilo.

V těchto letech Rembrandtova malířská popularita upadala, i když ho i nadále někteří sběratelé a kritici uznávali jako největšího malíře své doby. Jeho finanční problémy vzrostly natolik, že Rembrandt v roce 1656 vyhlásil insolvenční a byl nucen přepsat veškerý svůj majetek a z něj plynoucí zisky na své věřitele, aby předešel úpadku. Veškerý Rembrandtův majetek, jeho vlastní obrazy i obrazy jiných malířů, jeho velká sbírka artefaktů, dům v Amsterdamu spolu s veškerým nábytkem byly prodány ve třech aukcích, v letech 1657 až 1658.

I když se Rembrandt nikdy zcela nezbavil dluhů a věřitelů, krátce po padesátce došel jistého klidu. Vzrůstající vřelost a niternost jeho obrazů z té doby ukazují, že přes všechna zklamání nezahořkl. Ba naopak, prožité utrpení mělo očistný účinek na jeho způsob vidění. Jakob Rosenberg píše: „Začal pozorovat člověka a přírodu daleko

pronikavějším zrakem, než když byl rozptylován vnějším světem, jeho nádherou či teatrální okázalostí.“³

V roce 1663 mu však umírá žena Hendrikje a o pět let později je Rembrandt svědkem nejen svatby, ale vzápětí i smrti svého milovaného syna Tita. Když v roce 1669 umírá sám Rembrandt, je to chudý a osamělý muž. Přežily ho pouze jeho dcera Cornelia, snacha Magdalena van Loo a vnučka Titia.

Když hledím na marnotratného syna klečícího před otcem, jak tiskne tvář k jeho hrudi, nemohu si pomoci, ale vidím v něm kdysi uznávaného a sebejistého umělce, který došel k bolestivému poznání, že všechna sláva, které kdy dosáhl, byla jen polní tráva. Namísto bohatých oděvů, v nichž se mladý Rembrandt ztvárnil v nevěstinci, má nyní na sobě jen obnošenou halenu, která halí jeho vyzáblé tělo; obuv, ve které ušel tak dlouhou cestu, je prošoupaná a téměř k nepoužití.

Přenesu-li pohled z kajícího syna na soucitného otce, vidím, že už vymizelo třpytivé a umělé světlo, které se odráželo od zlatých řetězů, strojů, přileb, svící a zastřených lampiček; bylo nahrazeno vnitřním světlem moudrého stáří. Je to onen posun od svůdné slávy, která člověka žene za bohatstvím a popularitou, směrem ke slávě, která je ukryta v lidské duši a překračuje i práh smrti.

³ ROSENBERG, J.: *Rembrandt: life and work*. London – New York: Phaidon 1968, s. 26.

OBSAH

PŘÍBĚH DVOU SYNŮ A JEJICH OTCE.....	7
PROLOG: SETKÁNÍ S OBRAZEM.....	9
Plakát.....	9
Obraz	13
Událost	20
Vize	26
ÚVOD: MLADŠÍ SYN, STARŠÍ SYN A OTEC.....	31

PRVNÍ ČÁST MLADŠÍ SYN

1. REMBRANDT A MLADŠÍ SYN	41
2. MLADŠÍ SYN ODCHÁZÍ.....	46
Radikální odmítnutí.....	46
Hluchý k hlasu lásky	50
Hledání tam, kde nelze nalézt.....	56

3. NÁVRAT MLADŠÍHO SYNA	60
Být ztracen.....	60
Dítětem svého otce	65
Dlouhá cesta domů.....	71
Skutečný marnotratný syn	75

DRUHÁ ČÁST STARŠÍ SYN

4. REMBRANDT A STARŠÍ SYN	85
5. STARŠÍ SYN ODCHÁZÍ	91
Stojící se sevřenýma rukama	91
Ztracen v zatrpklosti.....	94
Bez radosti	98
Otevřená otázka.....	102
6. NÁVRAT STARŠÍHO SYNA.....	105
Obrácení je možné.....	105
Zanechat rivality.....	110
Důvěra a vděčnost	114
Skutečný starší syn.....	119

TŘETÍ ČÁST

OTEC

7. REMBRANDT A OTEC	127
8. OTEC VÍTÁ SYNA DOMA.....	135
Otec a matka.....	135
Ani více, ani méně	140
Boží srdce	144
První a věčná láska	147
9. OTEC ZVE NA OSLAVU	150
Dát to nejlepší	150
Pozvání k radosti	154
Radost i smutek.....	159
ZÁVĚR: STÁT SE OTCEM	165
Osamělý krok.....	165
Milosrdné otcovství.....	171
Zármutek, odpuštění a velkorysost.....	177
EPILOG.....	187
PROŽÍVAT OBRAZ.....	187